

OPNAME ELEMENTEN MET
BOUWHISTORISCHE WAARDE

"Drenthhal", Cruquiusweg 84-86
Amsterdam

VIS RESTAURATIE
Architecten

OPGESTELD DOOR

Vis Restauratie Architecten
Drs. B. van den Berg-Mendes

Het Nobelhuis
Nobelstraat 1E
2513 BC Den Haag

070 3615722

www.visarchitecten.nl

RAPPORTAGE

Concept

Definitief

PROJECTGEGEVENS

Projectnaam Drenthhal Amsterdam

Adres Cruquiusweg 84-86
1019 AJ Amsterdam

Kadastraal bekend UTTOO-Z-453

Status geen beschermde status, het pand
wordt gesloopt

Opdrachtgever Gemeente Amsterdam

2023 Vis Restauratie Architecten ©
Het auteursrecht van de foto's in dit rapport ligt bij Vis Restauratie Architecten
tenzij onder de foto anders vermeld staat.

Afbeelding voorpagina: oostgevel Cruquiusweg 84-86 te
Amsterdam, 2023
Bron: Vis Architecten

INHOUD

	Inleiding	5
1	Bouw- en gebruiksgeschiedenis	7
2	Beschrijving kenmerkende elementen	13
3	Selectie van elementen	25
	Bronnenlijst	29

Afb. 1 Boven: Oostgevel van de Drenthhal, vm. Gelria fabriek, aan de Cruquiusweg 84-86 te Amsterdam, 2020
www.amsterdamopdekaart.nl, foto redactie
Afb. 2 Onder: Westgevel van de Drenthhal, 2023
www.amsterdamopdekaart.nl, foto redactie

Afb. 1 | Stedenbouwkundige situatie van de Drenthhal 2023
Bron: www.googlemaps.nl

INLEIDING

De gemeente Amsterdam is bezig met de herontwikkeling van het Cruquius werkgebied, behorend bij de Oostelijke Eilanden. Een groot deel van het gebied is al ontwikkeld, men is nu met de laatste deelgebieden bezig.

Op één van deze deelgebieden staat de Drenthhal, een oude emaille- en metaalwarenfabriek (Gelria), gebouwd in 1917. Het gaat om een hal met sheddaken (zaagtanddak) en een kantoorgedeelte aan de straatkant. Deze hal is in zeer slechte bouwtechnische staat en heeft geen monumentale status, daarom wordt de hal binnenkort helaas gesloopt. Er zal een soortgelijke, nieuwe hal worden gebouwd. De hal zal een functie krijgen als broedplaats voor kleine creatieve bedrijven. Daarnaast moeten woningen komen. De nieuwe hal dient een verwijzing te zijn naar de huidige Drenthhal en in het algemeen naar het industriële verleden van Cruquius. De vorm van de sheddaken van de Drenthhal zal in de nieuwbouw terugkomen, evenals verschillende kenmerkende elementen.

Voordat desloop plaatsvindt is het belangrijk te bepalen welke elementen uit de hal historisch waardevol zijn en behouden en hergebruikt (geïntegreerd) zouden kunnen worden in de toekomstige nieuwbouw van de hal. Deze bouwhistorische opname op elementniveau geeft een overzicht van de her te gebruiken bouwkundige en/of nagelvaste elementen, die vanuit bouw- en cultuurhistorisch oogpunt het waard zijn om te bewaren.

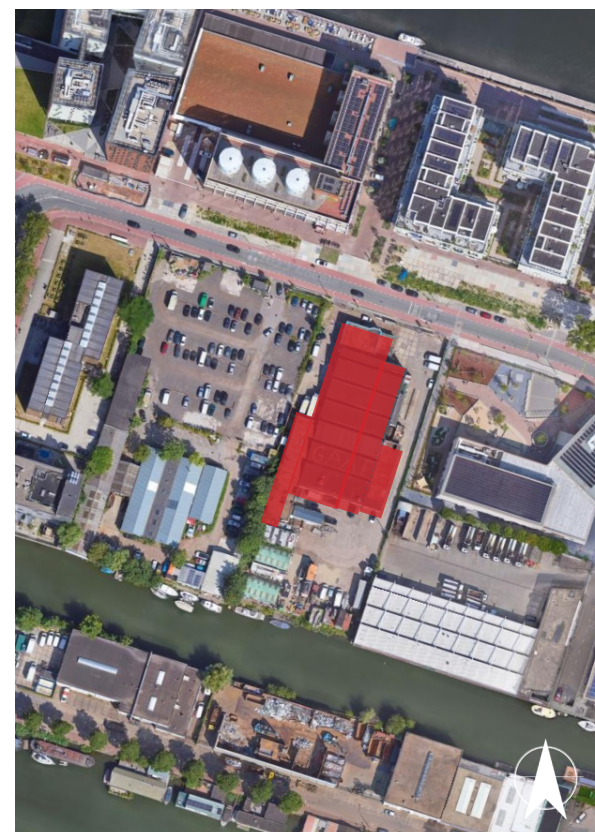
Van tevoren zijn eerst bouwtekeningen uit het archief opgevraagd en is een korte inventarisatie van beschikbare literatuur en bronnen op internet uitgevoerd. Hiermee kon een globale geschiedenis van de bouwfasen van de fabriekshal opgesteld

worden. Ten behoeve van de opname is er één kort inventariserend bezoek op locatie gebracht en één langer locatiebezoek waarbij voornamelijk vanaf maaiveldniveau het pand van binnen en buiten is gefotografeerd, met de nadruk op de kenmerkende elementen van de Drenthhal. De daken zijn niet betreden. Daar waar mogelijk is boven verlaagde plafonds gekeken en over afschermingen/tussenwanden heen. Zowel de grote hal, als het kantoorgedeelte én de twee (oorspronkelijke) aanbouwen zijn opgenomen (zie afb. 2).

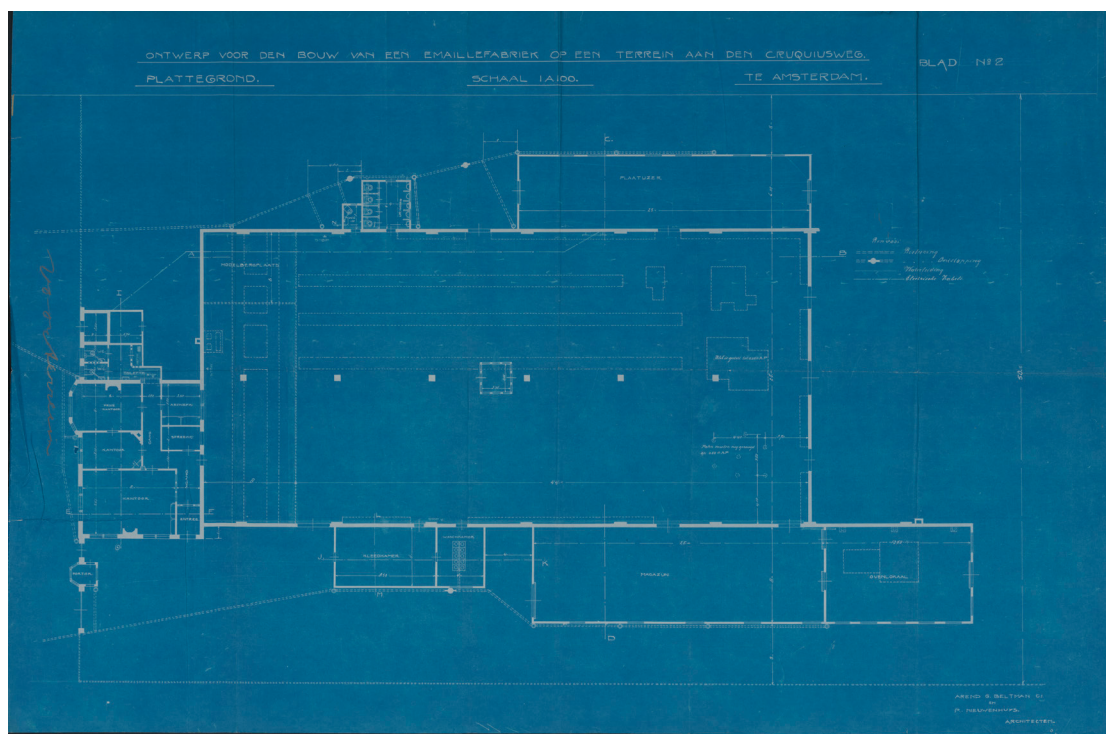
De gegevens van de inventarisatie m.b.t. de bouwfasen zijn in hoofdstuk 1 verwerkt tot een beknopte bouw- en gebruiksgeschiedenis. Vervolgens worden in hoofdstuk 2 de kenmerkende elementen van de fabriekshal beschreven. In hoofdstuk 3 wordt een onderbouwde selectie gemaakt van de te bewaren elementen. Daarbij wordt de technische staat globaal benoemd, voor zover die vanaf maaiveldniveau beoordeeld kon worden. Tevens geven we aanbevelingen voor hergebruik van de elementen.

De posities van de elementen in het pand worden beschreven op basis van windrichtingen (noordzijde, westgevel etc.).

Vis Architecten,
Den Haag, 9 juni 2023

Afb. 2 | Overzichtskaart huidige situatie, met in rood de opgenomen onderdelen van het pand
Bron: www.googlemaps.nl

Afb.3 Noordgevel van de Drenthhal, 2023

Afb.4 Westgevel van de Drenthhal, 2023. Uiterst rechts is in het pleisterwerk een vlak te zien waar voorheen de uitbouw met was- en kleedruimtes op de gevel aansloot.

Afb.5 Plattegrond van de emaillefabriek aan de Cruquiusweg te Amsterdam (latere Drenthhal), Arend G. Beltman c.i. en R. Nieuwenhuys architecten, ca. 1917
Bouwarchief Amsterdam

Afb.6 Detail van luchtfoto van de voorboezem van het Lozingskanaal en omgeving gezien in noordwestelijke richting, door Fototechnisch- en Cartografisch Bedrijf KLM, 1924. De ronde ramen bovenin de zijgevels zijn goed te zien.
SAA A04139000694

BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS

1.1 BOUWFASE 0 - 1917

Opdrachtgever voor de bouw van de fabriekshal aan de Cruquiusweg 84-86 was de firma A. en M. Levy. Het stadsarchief Amsterdam vermeldt op hun website bij de beschrijving van het Gelria archief het volgende:

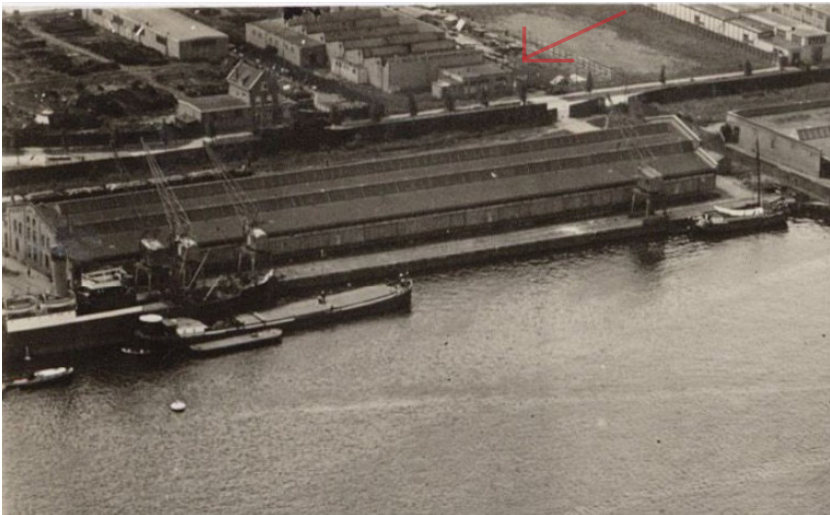
Emaille- en Metaalwarenfabrieken Gelria N.V. was een fabrikant van producten van emaille en metaal die in 1908 of 1909 in bedrijf kwam. Het kantoor was in Amsterdam, maar de fabriek in Hattem, al werd er in 1916 ook een fabriek in Amsterdam gebouwd aan de Cruquiusweg omdat er Hattem niet genoeg personeel beschikbaar was. De in Amsterdam gemaakte plaatijzers voorwerpen werden per trein naar Hattem gebracht (beide fabrieken waren sinds 1922 aangesloten op het spoor) om daar geëmailleerd te worden. In 1956 werd besloten om Gelria te liquideren; de afwikkeling ervan zou nog enkele jaren duren.

De bouwtekeningen en vergunningaanvraag uit januari 1917 (verleend 6 september 1917) laten verschillende ontwerpen zien voor de fabriekshal. Het ging om een fabriekshal met kantoor en woning voor de Metaalwaren en Emaillefabriek "Gelria" in opdracht van de firma A. en M. Levy, ontworpen door architecten A.G. Beltman en R. Nieuwenhuys. Dateringen ontbreken soms waardoor het moeilijk is de ontwerptekeningen van latere wijzigingen te onderscheiden. Aangenomen kan worden dat het ontwerp met een verdieping op het kantoorgedeelte en daarnaast een magazijn met woning nooit is uitgevoerd. Er werd uiteindelijk een eenlaagse

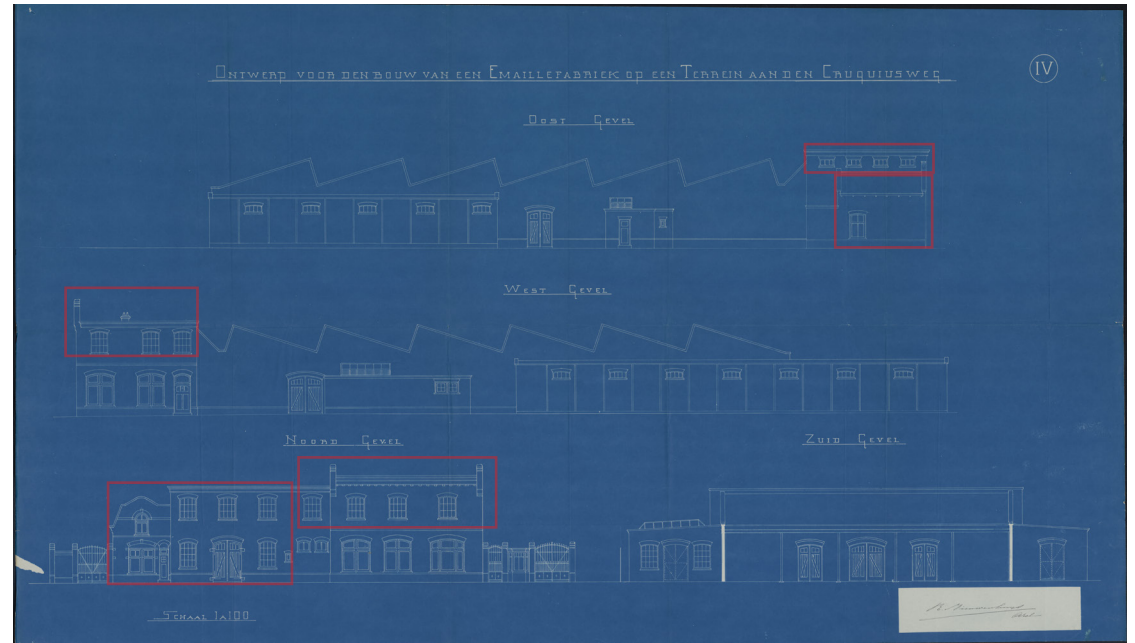

fabriekshal gebouwd met sheddaken op rechthoekige plattegrond, met aan de noordzijde een eenlaags kantoorgedeelte, met een samengestelde rechthoekige plattegrond en plat dak. Tegen de zuidoost- en zuiswest hoek van de hal werden kleinere hallen gebouwd met licht hellende daken op rechthoekige plattegrond. De één voor het plaatijzer, de laatste voor het magazijn en de oven. Aan de oostzijde van de grote hal kwam tevens een kleine uitbouw voor toiletten en aan de westzijde een iets grotere uitbouw

Afb.7 Detail uit Catalogus van Gelria-producten, 1952. Zichtbaar is het spoor (links) waarover de plaatijzers voorwerpen naar Hattem werden vervoerd.
SAA 889 Archief van de Emaille- en Metaalwarenfabrieken Gelria N.V., inv.nr. 17, p. 4

Afb.9 Detail van luchtfoto van het Oostelijk Havengebied gezien in noordoostelijke richting, ca. 1930
SAA A04139001664

Afb.8 Aanzichten van de emaillefabriek aan de Cruquiusweg te Amsterdam (latere Drenthhal) Arend G. Beltman c.i. en R. Nieuwenhuys architecten, ca. 1917. In rode kaders zijn de niet uitgevoerde delen van het gebouw aangegeven.
Bouwarchief Amsterdam

VUFDE BLAD — PAGINA 4. ROTTERDAMSCH NIEUWSBLAD WOENSDAG 18 MAART 1931

Nu kunt U belangrijk besparen!

De Gelria Emaille-fabrieken, - met export naar 57 landen - de grootste ter wereld op het gebied van emaille schalen, kondigen een nieuw product aan: de Gelria-pan!

GELRIA
EMAILLE

Een emaille-pan van wel zeer bijzondere kwaliteit! Een pan, grootter van inhoud, beter van kwaliteit! Emaille, dat elastischer is, van grootter stootvastheid! En nu het bijzondere! De prijs van deze pannen is lager dan U tot dusverre gewend waart te betalen! Het zijn de voordeelgste pannen, die U koopen kunt!

Vraag naar deze verrassend voordeelgste Gelria-pannen! Elke ftnke winkelier kan ze U leveren!

Gegrandeerd giftvel!

Afb.10 Advertentie van 'Gelria Emaille' in het Rotterdamsch Nieuwsblad, 18 maart 1931
www.delpher.com

met kleedkamer en waskamer (Afb.5). In grote lijnen is dit nog altijd zoals de fabriekshal er nu staat. Alleen de uitbouw met kleedkamer en waskamer is er niet meer (Afb.4).

CONSTRUCTIE

Het kantoorgedeelte werd opgetrokken uit metselwerk op een betonnen ringband en houten paalfundering. Het platte dak werd deels gedragen door twee betonnen kolommen en drie onderslagbalken, en deels door de gemetselde bouwmuren.¹

De grote fabriekshal werd opgetrokken uit gemetselde muren op een betonnen ringfundering op houten palen en kreeg zes sheddaken. Er kwam een 'aankapping' daar waar de fabriekshal aansloot op het kantoorgedeelte. De sheddaken werden bekleed met bimsbeton platen, gedragen door stalen vakwerkspanten, die ter plekke aan elkaar geklonken en geschroefd werden.² Zes kolommen ondersteunden de 'tralieliggers' in het midden van de overspanning.

De gevels van de aanbouwen met magazijnen en oven werden gemetseld op een hoge betonnen plint (feitelijk de ringfundering op houten palen) waar op regelmatige afstand van elkaar stalen I-profielen als muurstijlen waren geplaatst. Hiertussen werden de gevels gemetseld. De licht hellende daken van bimsbeton platen werden gedragen door stalen vakwerkspanten die aan de stalen muurstijlen werden geschroefd.³

ONTWERP VS. UITVOERING

Al eerder werd gemeld dat niet alles dat op tekening stond of in het bestek stond ook werkelijk is uitgevoerd. Hetgeen dat wel is uitgevoerd maar niet op tekeningen staat, zijn de twaalf ronde ramen die bovenin de west- en oostgevel te zien zijn (Afb.6, Afb.8). Ze staan echter wél in het bestek. Op pagina

¹ Stadsarchief Gemeente Amsterdam (SAA), toegang 202, inventarisnummer 20, Bouw van een fabriek aan de Cruquiusweg te Amsterdam. Door Emaillefabriek 'Gelria'. 1916, 2.

² SAA 202-20, 18-19.

³ SAA 202-20, 21.

22 worden de afmetingen van de diverse stalen ramen met glassponningen van minstens 10 bij 18 mm opgesomd, waarbij onderaan bijna onopvallend "12 stuks groot circa 0,90 in diameter" staat.

ARCHITECTEN BELTMAN EN NIEUWENHUYNS

Arend G. Beltman stond vooral bekend om zijn vernieuwende gewapend beton constructies voor met name textielfabrieken in het oosten van het land, rond Enschede, Almelo en Hengelo. Maar ook bouwde hij in Noord-Brabant. Zo ontwierp hij voor Philips in Eindhoven in 1909 een kantoorgebouw en grote fabriek van vijf verdiepingen volgens het systeem-Hennebique. Deze is tijdens de oorlog verwoest. Het gebouw dat nu nog aan de Mathildelaan in Eindhoven staat is een opvolger daarvan en deels ontworpen door Beltman, met zijn kenmerkende hoektoren en gereduceerde gootlijst waaronder consoles en modillons (Afb.11).⁴

R. Nieuwenhuys werkte voornamelijk in Amsterdam en had voor 1916 vooral woonhuizen en bedrijfspanden gebouwd. Hij pastte veelvuldig gemetselde segmentbogen toe in zijn gebouwen, zo ook bij de hal en het kantoorgedeelte van de fabriek aan de Cruquiusweg. In het interieur paste hij art-nouveau stijlkenmerken toe, zoals te zien is in de eikenhouten afwerkingen in het kantoor met de erker. Hoe de samenwerking tussen Nieuwenhuys en Beltman tot stand kwam en hoe de rolverdeling is geweest is niet precies bekend. De overgeleverde bouwtekeningen en het bestek doen vermoeden dat Beltman vooral voor de berekeningen voor het gewapend beton was aangetrokken maar dat hij weinig bij het verdere ontwerp betrokken was. De naam van Nieuwenhuys staat onder alle tekeningen, terwijl die van Beltman soms ontbreekt, en staat als enige onder de vergunningaanvraag en gereedmelding. Nieuwenhuys had eerder fabriekshallen gebouwd voor de NV Amsterdamsche Textielindustrie in 1913 en 1915.⁵ Het kan zijn dat via hun connecties in

Afb.11 Het Philipsgebouw ontworpen door A.G. Beltman aan de Mathildelaan in Eindhoven met de voor hem kenmerkende hoektoren en consoles en modillons onder de gootlijst.
www.maps.google.com

de textielindustrie het contact met Beltman werd gelegd. Aannemelijker is het dat het contact via de gewapend Betonbouwfirmas 'De Kondor' te Amsterdam tot stand kwam. Hun stempel staat op diverse constructieberekeningen voor de fabriekshal aan de Cruquiusweg én zij hadden in 1912

⁴ R. Stenvert, *Ontwerpen voor wonen en werken, 125 jaar bureau Beltman*, Utrecht 1996, 41-42.

⁵ SAA 202-16 en 202-19.

Afb.12 1969 Cruquiusweg 84-74, foto Arsath Rois J.M.
SAA 010122043694

Afb.13 1987 detail luchtfoto oostelijk havengebied door Dienst RO
SAA B00000037711

linksonder:

Afb.14 2006 detail Cruquiusweg met industrieterrein, foto Doriann Kransberg
SAA D10120000728

‘vloeren-balken+kolommen enz.’ geleverd voor de Ulftsche IJzergieterij en Emailleerfabriek van de firma Diepenbroek & Reigers. De architect van die fabriek was A.G. Beltman.⁶ Het is ook mogelijk dat de opdrachtgevers Levy architect Beltman kenden via contacten in Zwolle of Hattem, waar zij vandaan kwamen en al een fabriek hadden.

1.2 BOUWFASE 1 1943

De kleed- en wasruimtes zijn in 1943 in gebruik als schaftlokaal en wasruimte. De tekeningen die bouwkundige Henri Th. Tromp maakte, laten de bestaande toestand op dat moment van de gehele hal zien, en wijzigingen aan de ramen en vloer van de schaftruimte.

1.3 BOUWFASE 2 1945 EN 1947

De N.V. ‘Gelria’ kreeg in 1941 een bewindvoerder toegewezen, op grond van de door de bezetter uitgevaardigde “verordening tot verwijdering van Joden uit het bedrijfsleven”.⁷ Vlak na de oorlog, in september 1945, geeft de N.V. Emaille- en Metaalwaren fabriek ‘Gelria’ de opdracht aan junior architect Simon Switzar om het plan te tekenen voor het ‘heropbouwen’ van de hoogspanningsruimte en toiletten in het kantoorgedeelte. Vervolgens laat de N.V. in 1947 een onbekende architect tekeningen maken voor wijzigingen in de kantoorruimte: er worden binnenwanden in het grote kantoor verwijderd, een raam tussen fabriekshal en kantoor wordt dichtgezet terwijl het raam daarnaast wordt gewijzigd in een deur. Deze deur geeft toegang tot een nieuw kantoor in de fabriekshal.

⁶ R. Stenvert 1996, 43 en Het Nieuwe Instituut, *Aanneming-Maatschappij De Kondor NV / Archief*, Rotterdam 2000, 21.

⁷ <https://amsterdamopdekaart.nl/1850-1940/Cruquiusweg/84> geraadpleegd 15 mei 2023

1.4 BOUWFASE 3 1950-1990

Gelria ging in 1955 naar de beurs maar staakte in 1956 de activiteiten, naar eigen zeggen vanwege de concurrentie uit Oost-Azië. Het pand werd daarna gebruikt door diverse auto-gerelateerde bedrijven.⁸ Daaronder vallen onder meer schadeherstelbedrijf Drenth en later ATM.⁹ Voor de latere wijzigingen geven alleen foto's uit de beeldbank informatie, het bouwarchief bevat geen latere bouwtekeningen. Op een foto uit 1969 is te zien dat het ‘lege hoekje’ achter de hoogspanningsruimte in het kantoorgedeelte inmiddels is dichtgebouwd en dat de gevels wit zijn gekalkt. De portiersloge en gemetselde kolommen voor de toegangshekken lijken op dat moment al afgebroken te zijn.

Op een foto uit 1987 is te zien dat op dat moment de ronde ramen zijn dichtgemetseld of op een andere manier afgeschermd. Van binnenuit de hal zijn de ramen, zover nog aanwezig op dit moment, nog te zien. De schoorsteen op het kantoorgedeelte is er in 1987 niet meer en aan de zuidzijde van de grote hal zijn grote dakdoorvoeren geplaatst voor de afvoer/ventilatie van de spuitcabine, die nu nog binnen in de hal staat. Opvallend zijn drie grotere sheddaken achter de fabriekshal, mogelijk waren die op de aanbouw aangebracht waar oorspronkelijk het magazijn en de oven waren.

1.5 BOUWFASE 4 2006 - HEDEN

In 2006 zijn de ‘extra’ drie sheddaken op de aanbouw niet meer te zien. Bovenlangs de achtergevel is een blauw boeiboord aangebracht, die nu nog steeds te zien is, bovenlangs alle gevels. De grote kanalen voor

⁸ <https://amsterdamopdekaart.nl/1850-1940/Cruquiusweg/84> geraadpleegd 15 mei 2023

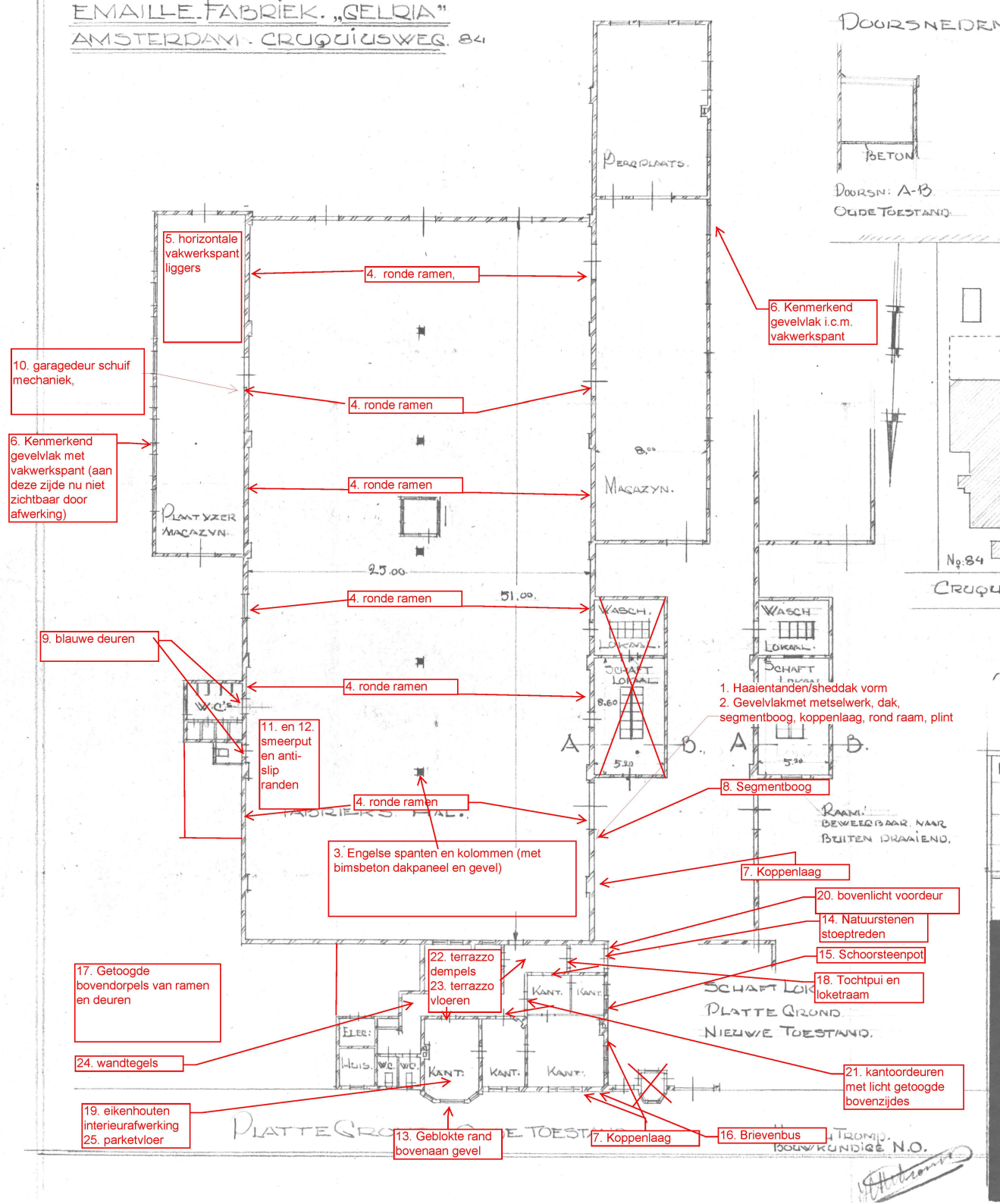
⁹ https://buurtcooperatieohg.nl/wp-content/uploads/2021/04/Gelria-als-Buurtfabriek_DEF.pdf geraadpleegd 15 mei 2023

de spuitcabine zijn duidelijk te zien aan de zuidzijde van de hal, evenals diverse garagedeuren waarvoor gevelopeningen zijn toegevoegd (noordgevel) of vergroot (zuid-, west- en oostgevel).

Tijdens de opname in 2023 is gebleken dat de grote hal en aanbouwen langs de gevels grotendeels zijn afgedekt met stalen sandwichplaten. Binnenin is de grote hal opgedeeld in drie delen, met behulp van dunne tussenwanden van sandwichplaten of halfsteens muren. De vloer die in het bestek van 1916 staat beschreven als ‘bestaat met klinkers in visgraat motief’ bestaat nu uit beton.

In het kantoorgedeelte is de indeling grotendeels intact met uitzondering van de twee kleine kantoren die in 1917 via ramen hun daglicht vanuit de fabriekshal kregen. Die ramen en een deur zijn dichtgezet en in plaats van de twee kantoorjes is hier nu één kantineruimte.

Overzicht van kenmerkende elementen

BESCHRIJVING KENMERKENDE ELEMENTEN

In dit hoofdstuk worden kort alle kenmerkende elementen uit het interieur en exterieur van de Gelriafabriek beschreven en afgebeeld. Daarbij is gekeken naar architectonische details en bouwkundige elementen die iets zeggen over het gebouw en haar functies door de jaren heen. Waar mogelijk is ook de technische staat ingeschat van het element.

Op de linkerpagina zijn de posities van de elementen in het pand op een plattegrond aangegeven.

FABRIEKSHAL

1. Sheddakvorm, haaiantanden dak
2. Kenmerkend gevelvlak (west- en oostgevel grote hal): lage betonnen plint (fundering), metselwerk met daarin staande koppenlaag, haaiantand bovenaan, en gemetselde segmentbogen van drie koppenlagen t.h.v. gevelopening, rond raam.

Afb.15 Westgevel, toegang tot de hal is in een latere fase vergroot zodat een sectionale garagedeur geplaatst kon worden.

3. Engelse spanten met stijgende diagonalen incl. sheddak-vorm en kolom

Kolom: stalen U-profielen met brandwerende bekleding) die onderaan en bovenaan iets uitzwenkt, bij voorkeur samen met gevel van betonnen plint, metselwerk, met op ca 0.8 m een staande koppenlaag, bovenin een rond raam.

Spanten: aan elkaar geklonken en geschroefd met bouten.

Afb. 16 Detail knoop spanten, zeskantige bouten en ronde popnagels

Afb. 17 Spanten aan de noordzijde van de hal

Afb. 18 Rechtsonder: Eén van de zes kolommen, bovenin en onderin licht uitgezwenkt

4. Ronde ijzeren raamkozijnen

Deze 12 ramen bevinden zich bovenin de west- en oostgevel van de fabriekshal. Ze staan in het bestek uit 1916 als volgt omschreven: "sponning minimaal 10-18mm en ca. 90 cm diameter". Ze zijn mogelijk in de jaren '70 dichtgezet aan de buitenzijde, in elk geval vóór 1987. Zij zijn ca. vijftig jaar lang goed zichtbaar en herkenbaar geweest in het exterieur van de fabriekshal.

Afb. 19 Rond ijzeren raam van binnen uit de hal gezien

5. Horizontale vakwerkspant leggers

('aanbouwen'), ontworpen samen met gevel, op betonnen plint, gemetseld muurvlak binnen stalen profielen, en bovenin stalen fabrieksraam rechthoekig met 2x8 ruiten of 2x5 ruiten (0403), onder plat dak.

6. Kenmerkend gevelvlak, in combinatie met het vakwerkspant (west- en oostgevels 'aanbouwen'):

hogere betonnen plint, elke ca. 2,5 m een stalen profiel als muurstijl waartussen metselwerk-vlakken met hoog geplaatst stalen raamkozijn, bovenaan afgesloten met eenvoudig boeideel, licht hellend dak. Spanten: aan elkaar geschroefd met bouten.

Afb.20 Westgevel aanbouw fabriekshal, stalen 'muurstijlen' waartussen vakken metselwerk, hooggeplaatste stalen raamkozijnen. De twee lagere ramen zijn in een latere fase geplaatst.

Afb.21 Horizontale stalen vakwerkspanten in zuidoostelijke aanbouw, voorheen plaatwerk magazijn.

7. Gemetselde staande koppenlaag op ca. 0,8m boven maaiveld.

Zowel in de gevels van het kantoorgedeelte als die van de fabriekshal.

Afb. 22 Noordgevel kantoorgedeelte
Afb. 23 westgevel kantoorgedeelte
Afb. 24 Westgevel fabriekshal t.h.v. lage aanbouw met golfdak

8. Gemetselde segmentbogen boven ramen en deuren in de gevels

Drie gebogen koppenlagen

Afb.25 Westgevel, segmentboog boven later geplaatste garagedeur

Afb.26 Dichtgezette toegang naar grote hal, oostgevel, met een gemetselde segmentboog, 3 lagen

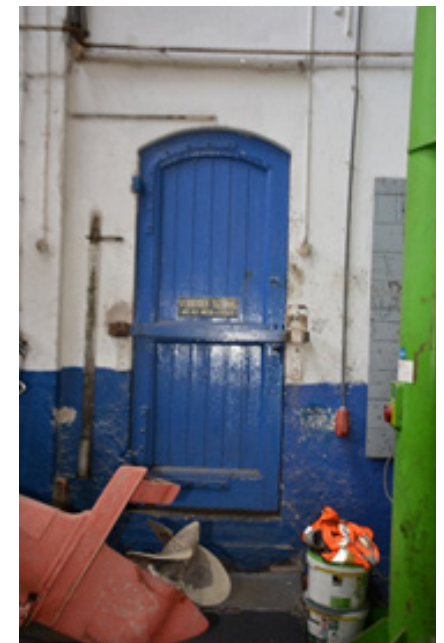
9. Twee geklampte, blauw geschilderde deuren naar toiletruimtes, waarvan één met deurdranger, beiden met een deurbalk (later aangebracht?).

Kleur blauw is hetzelfde als de geschilderde 'lambrisering' op de wand. Omschreven in het bestek als: '(...) deuren groot 1 bij 2,2 m zwaar 0,04m met paneelen van gegroefde schroten zw. 0,025 m, afgehangen aan hengsels met ingemetselde klauwduimen en gesloten met zwaar slot en gesmeed ijzeren krukken.'

Afb.27 Linker foto: Deurdranger van de zuidelijke blauwe deur in de fabriekshal

Afb.28 Foto midden: Zuidelijke blauwe deur in fabriekshal

Afb.29 Foto rechts: Noordelijke blauwe deur

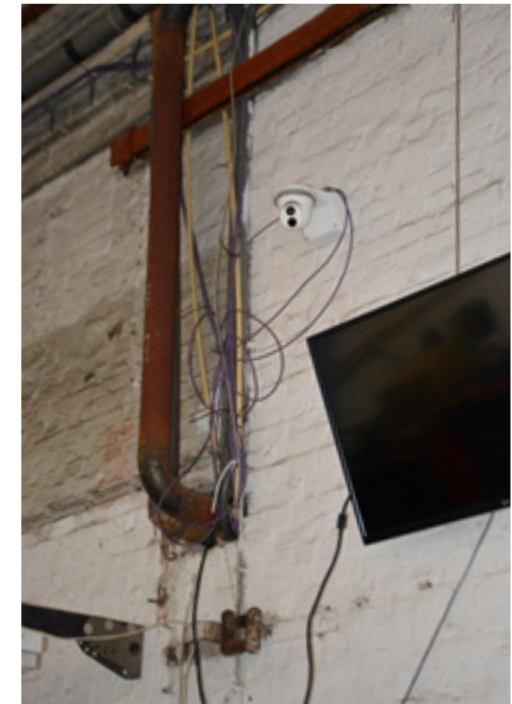

10. Schuif-garagedeur en/of schuif/rol-mechaniek, deurstopper met veer

In de zuidoostelijke aanbouw (voorheen plaatwerk magazijn) is een garagedeur én schuif/rolmechaniek aanwezig. Deze deur is in een latere fase aangebracht op de plek van een doorgang naar de fabriekshal uit de bouwphase. Daarvan is de gemetselde segmentboog nog zichtbaar boven de garagedeur. De deur en het mechaniek herinneren aan de functie van het gebouw als onderkomen voor auto(reparatie) bedrijven.

In de noordgevel van de fabriekshal is alleen het schuif/rolmechaniek met deurstopper nog aanwezig.

segmentboog

Afb.30 Boven: Schuifdeur achterin hal, bij aanbouw

Afb.31 Linksonder: detailfoto's van schuifdeurrails en deurstopper aan noordgevel hal, overzichtsfoto

Afb.32 Rechts: detail van schuifdeur mechaniek aan noordgevel hal

11. **Smeerput** met dubbelhard gebakken tegels op de vloer en witte tegels langs de wanden, stalen opstaande rand.

12. **Stalen anti-slipranden op trap in smeerput,**
In de noordoosthoek van de fabriekshal

Afb.33 Smeerput

Afb.34 Detail van de smeerput-trap met stalen randen

KANTOORGEDEELTE

13. Licht uitkragende, geblokte rand in metselwerk, als afsluiting van de gevel

Op de gevelaanzichten uit 1916-1917 is deze rand niet te zien, maar in het bestek wordt wel gesproken van 'uitmetselingen, afdekkingen, rollagen enz., een en ander volgens latere details'.

Afb.35 Links: Detail noordgevel kantoorgebouw, met tanding en/blokvormen in licht uitkragende rand bovenaan de gevel

Afb.36 Rechtsboven: Hoek noord- en oostgevel kantoorgebouw

Afb.37 Rechts: Detail van metselwerk in westgevel

14. Natuurstenen stoep treden voor de voordeur in westgevel, kantoorgebouw

15. 'Verglaasde, aardse schoorsteenpot met regenkap'

Beschreven in het bestek uit 1916 en zover zichtbaar is er nog één aanwezig

Afb.38 Natuurstenen stoep treden voor de voordeur in westgevel, kantoorgebouw

Afb.39 De schoorsteenpot aan de westgevel van het kantoorgebouw

16. Ingemetselde brievenbus

Zeer waarschijnlijk is deze tijdens de bouw aangebracht, maar een later moment is ook mogelijk.

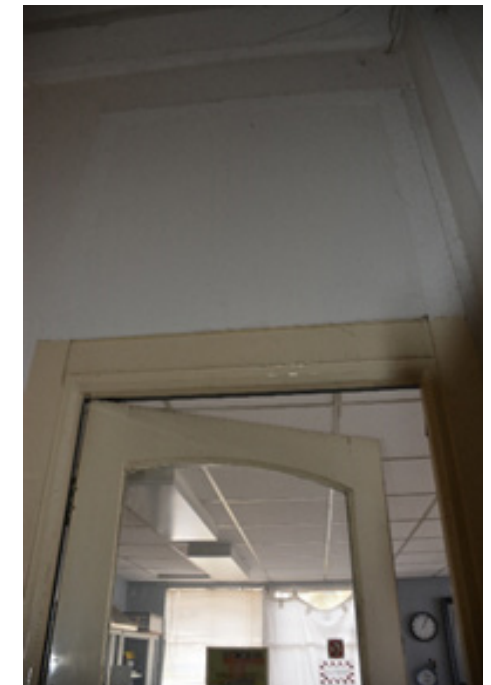
Afb.43 Ingemetselde brievenbus van buitenaf gezien
Afb.44 Dezelfde brievenbus van binnenuit (groot kantoor) gezien

17. Getoogde, licht gebogen bovendorpels bij ramen en deuren

Veel oorspronkelijke ramen en deuren hebben een licht gebogen bovendorpel, in het kantoorgedeelte. In de fabriekshal is dit in het oorspronkelijke ontwerp ook terug te zien in de gemetselde segmentbogen boven de gevelopeningen, garagedeuren.

Afb.40 Bovenlicht voordeur westgevel kantoorgedeelte
Afb.41 Rechts: Deur van gang naar groot kantoor, het bovenlicht is dichtgezet.
Afb.42 Onder: het dichtgezette bovenlicht boven de deur naar het grote kantoor, gezien vanuit het kantoor (boven het systeemplafond)

18. Tochtpui met klapdeur en loket-kozijn

Tochtportaal, hout, vellingkanten, incl. glas en messing deurknop.

In het bestek uit 1916 worden twee verkoperde grepen voorgeschreven en twee verkoperde Bommerscharnieren (niet aanwezig).

19. De eikenhouten afwerking in het noordoostelijke kantoor in het kantoorgedeelte:

lambrisering, schoorsteenmantel, plinten, deurkozijnen en -lijsten, vloer en vaste kast.

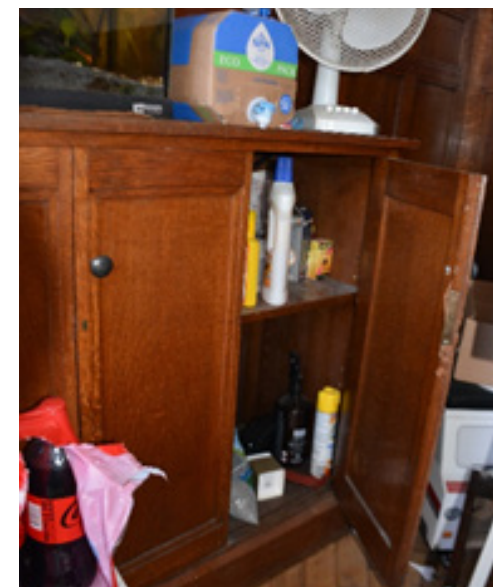
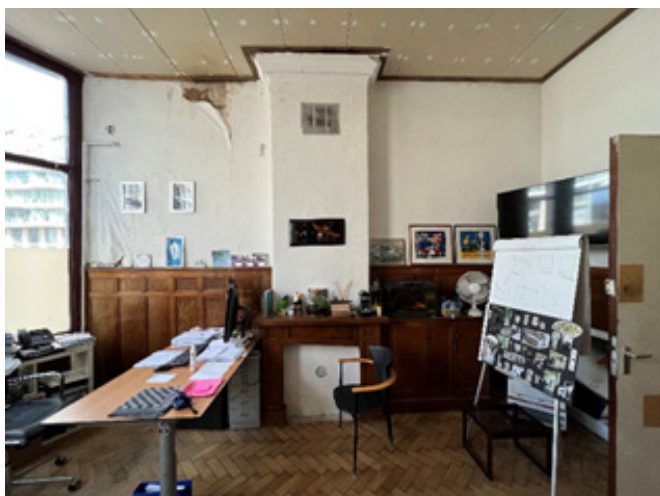
Afb.45 Linksboven: de tochtpui en rechts daarvan het loket-kozijn in het kantoorgedeelte

Afb.46 Rechts: de tochtpui

Afb.47 Linksonder: houten lambrisering, schoorsteenmantel en vaste kast in kantoor, gezien richting oostelijke wand

Afb.48 Middenonder: lambrisering en deur in westelijke wand van kantoor

Afb.49 Rechtsonder: Vaste kast naast de schouw in het kantoor

20. Bovenlicht van de voordeur aan de westgevel van het kantoorgedeelte,

Met kenmerkende lichtgebogen bovendorpel. Mogelijk is achter het plaatwerk nog het deurkozijn uit de bouwphase te vinden.

21. Kantoordeuren met lichtgebogen bovenzijde in het raam en lichte profilering rond het paneel en in de kozijnen.

Afb.52 Voordeur in westgevel kantoorgedeelte

Afb.53 Kantoordeur van middelste kantoor

Afb.54 Kantoordeur van het grootste kantoor

22. Terrazzo drempels

Bij deur van hal naar kantine en van kantine naar kantoor.

Afb.50 Links: Drempel van terrazzo bij de deur van hal naar kantine

Afb.51 Rechts: Drempel van terrazzo bij de deur van kantine naar het meest oostelijke kantoor (met lambrisering)

23. Terrazzovloeren in vestibule, gang, toilettenhal (onder zeil/marmoleum), met zwarte banden

Afb.55 Linksboven: terrazzovloer in vestibule en hal, met zwarte banden langs de wanden en t.h.v. de tochtput

Afb.56 Rechtsboven: de terrazzovloer in de gang naar de kantoren

Afb.57 Rechts: detail van de vloer in de toilettenhal; onder het zeil ligt de terrazzovloer

24. Wandtegels, ca 1920, toilethal

25. Parketvloer oostelijk kantoor

Afb.58 Links: lambrisering van tegels in de hal tussen toiletten en kantine

Afb.59 Rechts: de visgraat, eiken parketvloer in het meest oostelijke kantoor, met lambrisering

SELECTIE VAN ELEMENTEN

In dit hoofdstuk wordt een onderbouwde selectie gemaakt van de te bewaren elementen uit de Drenthshal. Daarbij wordt de technische staat ingeschat en benoemd, voor zover die vanaf maaiveld niveau beoordeeld kon worden. Tenslotte geven we aanbevelingen voor hergebruik van de elementen.

1) Kenmerkend gevelvlak (west- en oostgevel grote hal): lage betonnen plint (fundering), metselwerk met daarin staande koppenlaag, haaiantanden bovenaan, en gemetselde segmentbogen van drie koppenlagen t.h.v. gevelopening, rond raam.

Redenen:

- Dit gevelvlak is nog zoals ontworpen in 1916-1917, met uitzondering van de garagedeur en het linker raam;
- De oorspronkelijke functie van het gebouw is vooral aan dit element (gevelvlak) herkenbaar en afleesbaar.

Het gaat bij dit element om de combinatie van dakvorm, gevelvlak, rond raam en de sobere detaillering in het metselwerk. Het wordt aanbevolen niet alleen de sheddak-vorm op zichzelf te behouden, zonder de context van het gevelvlak en de detailleringen. Juist de combinatie met die detaillering en het ronde raam verbindt de sheddak-vorm aan deze plek en aan deze fabriekshal. Minimaal twee haaiantanden zijn nodig om een goede referentie naar deze sheddaken te maken.

De staat van de zichtbare gevels van de fabriekshal is redelijk tot matig. Er is onder andere veel uitgespoeld voegwerk en vervuiling.

In rood de typische haaiantand / sheddak vorm

2) Engelse spanten met stijgende diagonalen incl. sheddak-vorm en kolom.

Bij voorkeur samen met element nummer 1: gevel onder sheddak, met betonnen plint, metselwerk, met op ca 0.8 m een staande koppenlaag, bovenin een rond raam.

Spanten: aan elkaar geklonken en geschroefd met bouten.

Redenen:

- Deze constructie is nog aanwezig zoals ontworpen in 1916-1917;
- Het is een gaaf voorbeeld van hoe begin 20e eeuw met 'prefab' stalen constructies in Nederland werd gewerkt, die op locatie in elkaar

Afb.60
Afb.61
Afb.62

Oostelijke gevel fabriekshal
Kolom in zuidelijk deel fabriekshal
Kolom en spanten in noordelijk deel fabriekshal

werden gezet;

- De oorspronkelijke functie van het gebouw is goed aan dit element herkenbaar en afleesbaar.

Ook hiervoor geldt, net als bij element 1 dat de context noodzakelijk is voor de leesbaarheid en herkenbaarheid van het element. Alleen een los spant zonder kolom of dak is cultuurhistorisch gezien veel minder waardevol dan een spant dat enigszins in zijn context is geplaatst.

De spanten aan de noordzijde zijn over het algemeen in de beste staat. Die aan de zuidwestzijde (aanbouw) zijn in slechte staat.

3) Ronde ramen

Er waren in totaal 12 ronde ijzeren ramen in de fabriekshal.

Redenen:

- De ramen zijn als zodanig aangebracht in 1916-1917 (zie bestek) en hebben ruim 50 jaar dienst gedaan;
- De oorspronkelijke functie van het gebouw is mede door dit element herkenbaar en afleesbaar.

Ook hier is de context belangrijk voor de herkenbaarheid en leesbaarheid van het element. Een enkel rond raam in een buitengevel kan zowel refereren aan een kapel, koetshuis als aan een fabriekshal bijvoorbeeld. Twee of meerdere ronde ramen op dezelfde hoogte in een buitengevel maakt de verwijzing naar de fabriekshal al iets duidelijker. Maar de combinatie met de sheddak-vorm is essentieel voor de leesbaarheid.

Er zijn tenminste vijf van de twaalf ramen in redelijke tot goede staat, zover te zien is vanaf het maaiveld. Echter is de staat pas na verwijdering van de ramen zelf goed te bepalen, of na verwijdering van het metselwerk waarmee de raamopeningen van buitenaf zijn dichtgezet.

Afb.63 Garagedeur in zuidoostelijk deel fabriekshal

Afb.64 Rond raam

Afb.65 Geveldeel, sheddak en rond raam in westelijke gevel fabriekshal

4) Garagedeur

De blauwe garagedeur met mechaniek in zuidelijk deel fabriekshal, opening naar oostelijke aanbouw. De garagedeur met rails en deurstopper verwijst direct naar de functie die het gebouw heeft gehad sinds de jaren '50: bedrijfspannd voor auto(reparatie) bedrijven.

Redenen:

- Leesbaarheid van de functie als garagebedrijf
- Bouwkundig onderdeel van een latere, maar bepalende, langdurige gebruiksfase
- Relatief eenvoudig her te gebruiken, te verplaatsen.

Ook zonder context is de leesbaarheid van dit element goed. De blauwe kleur kan van een latere, recente fase zijn. In de fabriekshal is meer blauw aangetroffen, maar daaronder zijn ook grijsgroene en lichtgroene verflagen te zien.

Deze garagedeur is in redelijke tot goede staat. Het mechaniek is niet op werking getest, maar toont geen duidelijke gebreken.

5) Blauwe deur

Beide blauwe deuren zullen uit de bouwphase stammen, gezien de gelijkenis met andere deuren op de aanzichten uit 1916-1917.

Redenen:

- De deuren stammen uit de bouwphase 1916-1917 (zie bestek)
- De deuren zijn een gaaf en herkenbaar voorbeeld van fabrieks- of schuurdeuren van vóór WOII
- De diversiteit aan hang- en sluitwerk, waaronder de sluitboom, vertelt tevens iets over de ouderdom van de deuren.
- Relatief eenvoudig her te gebruiken, te verplaatsen.

De deuren zijn in redelijk tot goede staat en kunnen ook 'zonder context' hergebruikt worden. Belangrijk is de ingemetselde klauwduimen ook te behouden en her te gebruiken.

Afb.66 Linksboven: twee blauwe deuren naar het toiletgebouw, oostgevel fabriekshal

Afb.67 Deur naar het grootste kantoor (westelijk in het kantoorgedeelte), met rechts een detail van het kozijn van het bovenlicht dat nog boven het verlaagd plafond aanwezig is.

Afb.68 Rechtsboven: Tochtpui en loketraam in de gang van het kantoorgedeelte, gezien richting vestibule

Afb.69 De tochtpui in het kantoorgedeelte

6) Tochtportaal en loketraam

Deze elementen bevinden zich in het kantoorgedeelte, achter de voordeur. Ze verwijzen gezamenlijk naar de functie van de ruimte en het gebouw: ontvangst- en kantoorfunctie.

Redenen:

- De deuren stammen uit de bouwphase 1916-1917 (zie bestek en plattegronden)
- De deuren zijn een gaaf en herkenbaar voorbeeld van kantoor-/ontvangstruimtes van vóór WOII
- Redelijk eenvoudig her te gebruiken, te verplaatsen.

Indien het deurkozijn van de voordeur in goede staat achter de beplating tevoorschijn komt, strekt het tot aanbeveling de voordeur met bovenlicht gezamenlijk met het tochtportaal/tochtpui en loketraam her te gebruiken. Het maakt de verwijzing naar ontvangstruimte nog leesbaarder. Daarentegen heeft hergebruik van bijvoorbeeld alleen de tochtpui niet de voorkeur. Juist de combinatie met het loketraam maakt de voormalige kantoorfunctie duidelijk.

De tochtpui en het loketraam zijn in goede staat. Het glas in de tochtpui is zeer waarschijnlijk al eens vervangen. (Gekleurd) figuurglas was vrij gebruikelijk in de periode rond 1900 in tochtpuien.

7) Kantoordeur en bovenlicht met licht gebogen bovendorpel

Deze deur geeft toegang tot het grootste kantoor vanuit de gang.

Redenen:

- De deur stamt uit de bouwphase 1916-1917 (zie bestek en plattegronden)
- Het is een redelijk gaaf en herkenbaar voorbeeld van deuren uit het eerste kwart van de 20e eeuw
- Redelijk eenvoudig her te gebruiken, te verplaatsen.

Bij deze deur is het bovenlicht (kozijn) nog aanwezig. Bij de andere deur hier schuin tegenover (middelste kantoor) is dat verborgen achter beplating of mogelijk

niet meer aanwezig. Het gehele deurkozijn inclusief bovenlicht zal voorzichtig uitgenomen moeten worden. Het is in een matige staat.

8) Eiken kantoorafwerking

Het gaat tenminste om de eikenhouten lambriseringen, plinten, deuren en deuromlijstingen, maar bij voorkeur ook om de schoorsteenmantel, vaste kast en vloer. De eikenhouten afwerkingen zijn de enige in deze vorm in deze fabriek. Het is aangebracht in het enige kantoor met erker. Eikenhout is sterk/hard en redelijk kostbaar. Daarmee geeft het de status aan van de gebruiker.

Redenen:

- De afwerkingen stammen uit de bouwphase 1916-1917 (zie bestek en doorsneden)
- De leesbaarheid en herkenbaarheid van een ruimte met representatieve functie, wat het vertelt over de status van dit kantoor t.o.v. de andere kantoren.
- Het is een redelijk gaaf voorbeeld van een kantoorafwerking uit het begin van de 20e eeuw.

Het uitnemen van deze kantoorafwerking kan zeer bewerkelijk zijn. Afhankelijk van hoe de staat is na verwijdering zou besloten kunnen worden tot herbruik of niet. De schoorsteenmantel is enigszins beschadigd. De overige afwerkingen zijn in redelijke tot goede staat.

Afb.70 Linksboven: Eiken deuromlijsting in oostelijk kantoor

Afb.71 Midden links: visgraatvloer, lambrisering, plint en deur van eikenhout, oostelijk kantoor

Afb.72 Linksonder: aanzicht oostelijke wand van oostelijk kantoor

Afb.73 Rechtsboven: toegangsdeur naar oostelijk kantoor (Het emaille naamplaatje 'directie' zal daar oorspronkelijk niet gezeten hebben omdat het aan de binnenzijde van de ruimte zit)

Afb.74 Rechtsonder: deel van schoorsteenmantel en vaste kast

BRONNENLIJST

BOEKEN EN RAPPORTEN

Bureau Monumenten en Archeologie Gemeente Amsterdam, *Archeologisch Bureauonderzoek Plangebied Cruquius Stadsdeel Oost (BO 11-055)*, Amsterdam 2011
Het Nieuwe Instituut, *Aanneming-Maatschappij De Kondor NV / Archief*, Rotterdam 2000
J. Oosterhoff, *Constructies, momenten uit de geschiedenis van het overspannen en ondersteunen*, Delft 1978
Ronald Stenvert, *Ontwerpen voor wonen en werken, 125 jaar bureau Beltman*, Utrecht 1996

WEBSITES

<https://amsterdamopdekaart.nl/1850-1940/Cruquiusweg/84> (geraadpleegd 15 mei 2023)
https://buurtcooperatieohg.nl/wp-content/uploads/2021/04/Gelria-als-Buurtfabriek_DEF.pdf (geraadpleegd 24 april en 15 mei 2023)
<https://www.delpher.nl/>
https://issuu.com/museum_miat/docs/l___mail_blanc_du_pays_noirs_chjoos (geraadpleegd 5 mei 2023)
<https://www.industriemuseum.be/nl/collectie-item/emailleren-een-ingenieuze-techniek> (geraadpleegd 24 april en 1 mei 2023)
<https://archief.amsterdam/inventarissen/scans/202/1.20/start/10/limit/10/highlight/1> (bestek 1916)
<https://www.industrieel-erfgoed.nl/publicaties/>

BOUWTEKENINGEN

SU-23235-SU10191502 t/m20, SU-23250-SU10191607, SU-23253-SU10191613 en SU-23254-SU10191620

ARCHIEVEN

Stadsarchief Amsterdam (SAA)
Het Nieuwe Instituut, Rotterdam